

În cadrul Seminarului Internațional intitulat „Relația majoritate–minoritate. Modele europene”, organizat de Centrul Intercultural al Ligii PRO EUROPA între 1-3 mai 1996 la Tîrgu-Mureș, a avut loc și o trecere în revistă a relațiilor dintre majoritate și minorități în zona Central/Est Europeană.

Redăm în cele ce urmează fragmente din intervențiile unora dintre participanții din Ucraina, Republica Moldova, Ungaria, Slovacia și România: Eugen PATRAȘ, cercetător, fost vice-președinte al Societății Culturale „Mihai Eminescu” din Cernăuți; Mihály TÓTH, președintele Subcomisiei pentru Minorități a Parlamentului Ucrainei; Igor KLIPPII, șeful Secției de Analiză Politică din Parlamentul Republicii Moldova; Erika TÖRZSÖK, vice-președintă a Oficiului Guvernamental al Maghiarilor de Peste Hotare din Ungaria; Vladimir ŠEDIVÝ, cercetător, Minority Rights Group Slovacia; Wolfgang WITTSTOCK, deputat în Parlamentul României, președintele Comisiei pentru Drepturile Omului, Culte și Problemele Minorităților Naționale.

Eugen PATRAȘ: „În spațiul sovietic, sub aspect național, s-au constituit multiple URSS-uri în miniatură”

Primul și ultimul președinte al fostei URSS, Mihail Gorbaciov în memoriile sale, menționa faptul că printre factorii principali care au stat la baza destrămării aceluși conglomerat de popoare a fost elementul național.

Chiar și după „absorbirea” a peste 100 de etnii mai mari sau mai mici în perioada regimului totalitar sovietic, nu s-a reușit o rusificare totală. Odată cu acel „triumf al națiunilor” la care se referea cunoscuta cercetătoare franceză Hélène Carrère d’Encasse, în spațiul sovietic, sub aspect național, s-au constituit multiple URSS-uri în miniatură.

Ucraina nu reprezintă în acest sens o excepție. Cu toate că aici s-a reușit să se evite conflicte interetnice majore, potențialul „detonator” național continuă să reprezinte un pericol serios pentru stabilitatea internă a țării. Dată fiind ponderea considerabilă a populației minoritare — 14 milioane sau 27%, dintre care 11,4 milioane sînt ruși — probabilitatea tensionării situației interetnice pe termen lung nu se exclude.

Dintre motivele care vin să explice cele menționate mai sus voi remarca doar trei, și anume:

1. *Coincidența în timp a recăpătării propriei identități, cu dorința firească de consolidare a statalității de către națiunea titulară.*

Minoritățile (cu excepția rușilor), într-un timp nu prea îndepărtat, au avut de suportat la fel sau poate și mai drastic consecințele internaționalismului sovietic. Într-o atare situație *principiul egalității șanselor* în punerea și soluționarea problemelor acumulate constituie elementul–cheie al raporturilor majoritate–minoritate.

Dacă perioada 1990–1992 a fost marcată, în linii mari, de respectarea acestui principiu, ulterior s-a făcut tot mai mult resimțită dorința de reactualizare a vechilor ierarhii de valori naționale: mai întâi majoritatea (ucrainienii) și apoi minoritățile, cu diferența că în regimul precedent majoritatea o reprezentau rușii. Asemenea interpretare nu poate fi nici înțeleasă și nici justificată. Căutarea punctului de echilibru al intereselor între majoritate și minorități, îndeosebi pentru această perioadă de tranziție, cu multiple convulsii sociale, devine deosebit de importantă. Nevoia unui parteneriat majoritate–minorități se impune tot mai mult.

2. *Cadrul juridic incipient, adesea ambiguu și chiar contradictoriu, cu constatarea lipsei de voință a forurilor superioare de stat în perfecționarea și dezvoltarea acestuia mai departe. O remarcă aici ar fi binevenită: ne referim la oportunitatea creării unui cadru*

legislativ adecvat privind statutul minorităților naționale din Ucraina, precum și din întreg spațiul european ex-sovietic.

Discuțiile în acest sens pot fi diferite, realitatea însă obligă la un răspuns pozitiv, chiar dacă lucrurile pot fi uneori interpretate ca un regres istoric în contextul integrării europene. Fără acest „regres” însă pierderile riscă să fie mai mari.

Dacă omogenizarea populației din aceste state, în special cele din fosta URSS, a fost impusă și bine dirijată de către stat atunci, cel puțin sub aspect moral, și sprijinul darnic acordat minorităților naționale pentru revenirea la propriile izvoare ar trebui să vină tot din partea statului. Or, fără repunerea în drepturi a cetățenilor aparținând altor etnii, dacă ei asta și-o doresc, va fi greu de consolidat o încredere reciprocă.

Cele trei documente de bază care vin să reglementeze statutul minorităților — Legea privind limbile din RSS Ucrainiană din 28 octombrie 1989, Declarația privind drepturile naționalităților din Ucraina din 1 noiembrie și Legea Ucrainei privind minoritățile naționale din 25 iunie — creează doar un cadru general de rezolvare a problematicii date, numite de unii și documente de intenții. Formulările mult prea generale ca și lipsa unui mecanism de aplicare a acestor drepturi fac ca ele să fie nefuncționale. De aceea, impulsivitatea procesului legislativ și în acest domeniu constituie un imperativ al timpului. Printre cele mai acute probleme care-și așteaptă rezolvarea sînt:

- a) adoptarea în textul noii Constituții a unor dispoziții exprese privind păstrarea și dezvoltarea identității naționale, sub toate aspectele, a altor etnii;
- b) elaborarea Legii privind autonomia național-culturală;
- c) retrocedarea către comunitățile etnice a bunurilor naționalizate de regimul totalitar, o importanță deosebită avînd-o Casele Naționale.
- d) excluderea metodelor coercitive de introducere a limbii de stat în termeni impuși artificial, etc.

3. Mentalitatea sovietică, preluată adeseori de noile structuri național-statale. De altfel, ea nici nu putea fi schimbată foarte mult în acești cîțiva ani de tranziție spre democrație. Spațiul ex-sovietic, comparativ cu alte țări din Europa Centrală rămîne și pentru mai departe un spațiu încă relativ închis, cu toate consecințele care reies de aici.

Voi ilustra cele de mai sus cu cîteva exemple din nordul Bucovinei:

a) Atît în perioada administrației austriece, cît și a celei românești, viața culturală a diferitelor etnii era concentrată în Casele Naționale pe care le avea fiecare comunitate. Anul 1940 a adus cu sine și naționalizarea acestora. Odată însă cu proclamarea independenței Ucrainei, cu toate că noua infrastructură de instituții culturale a fost complet ucrainizată, mica comunitate care a reintrat în posesia Casei Naționale a fost tot cea majoritară, adică ucraineană. Celelalte — română, polonă, germană și evreiască — s-au ales cu puținul „cedat” de majoritate.

b) Între 1989–1995 în nordul Bucovinei 19 școli au fost trecute de la limba rusă de predare la cea ucraineană. Deși procedura a fost mult prea simplistă, adică prin ordinele inspectoratelor școlare, fără voința expresă a părinților, ea poate fi totuși înțeleasă deoarece se referea la un contingent de elevi majoritar ucrainieni. Întrebare care însă apare, este de ce nu s-a procedat în mod asemănător în localitățile locuite de alte etnii. Or, spre exemplu este cunoscut faptul că 19 localități românești din ținut nu au școli cu limba de predare maternă, iar deschiderea unor clase naționale sau introducerea ca obiect de studiu a limbii materne este condiționată de multiple sondaje, adunări, cereri, etc. Și mai puțin înțeleasă a fost decizia autorităților din orașelul Herța (la sugestia administrației regionale) de a transforma, începînd cu 1 septembrie 1995, școala generală a orașului cu limba rusă de predare în una cu limba ucraineană. Aceasta, la fel, fără știrea părinților și colectivului pedagogic, într-o situație cînd contingentul de elevi și profesori români reprezintă peste 90%.

c) La 7 septembrie 1946 printr-un decret al fostului Prezidiu al Sovietului Suprem din RSS Ucraineană au fost rebotezate denumirile a cca. 100 de localități din Bucovina. Și din nou, dacă revenirea la denumirile istorice în localitățile cu populație majoritară s-a rezolvat pe cale administrativă fără prea multe eforturi, față de ceilalți situația este invers proporțională. Astfel, în 16 localități românești din raionul Herța, chiar dacă populația s-a pronunțat în cadrul referendumurilor legal organizate între 1992–1993 cu peste 95% pentru restabilirea denumirilor autentice, rezultatele n-au fost recunoscute. În astfel de cazuri nu numai că nu putem vorbi de oarecare intervenții compensatorii ale statului față de minorități și nici de crearea unor condiții egale de afirmare.

d) Interpretarea diferențiată pe plan local a legislației în vigoare nicidecum nu poate fi admisă într-o societate democratică. În practică, aceasta din urmă cuplată cu lipsa de voință politică a autorităților poate anihila aplicarea unor prevederi exprese din actele normative. Se creează o situație paradoxală, când drepturile minorităților naționale stabilite de legi în unele regiuni pot fi aplicate, iar altele — nu. Așa s-a întâmplat și cu folosirea simbolurilor naționale, permisă de Declarația privind drepturile naționalităților din Ucraina (art. 4) și Legea privind minoritățile naționale din Ucraina (art. 6), interzisă însă în regiunea Cernăuți prin hotărârea Consiliului regional din 26 ianuarie 1993 pentru comunitatea românească, care numără astăzi cca. 200.000 persoane.

Dacă la cele menționate mai adăugăm starea economică deplorabilă și activitatea anti-minoritară din partea unor formațiuni paramilitare (UNA — UNSO) se conturează un tablou mai puțin optimist despre perspectiva liberei afirmări social-politice și culturale a minorităților naționale din Ucraina.

Rămîne, din păcate, o problemă acută și starea informațională precară privind drepturile omului în general și a minorităților în special.

Antrenarea societăților național–culturale în consolidarea societății civile se află sub nivelul posibilităților.

Definitivarea cadrului legislativ și instituțional, precum și voința politică constituie în prezent dominantele unei reglementări civilizate a multiplelor probleme ce țin de situația minorităților naționale din Ucraina. În mod evident, integrarea europeană și racordarea la standardele internaționale vor influența benefic acest proces.

Mihály TÓTH: „Spre regretul nostru trebuie să constatăm și în Ucraina o alunecare lentă, dar continuă, de la concepția statului cetățenesc la cel de stat național”

A vorbi astăzi despre Ucraina, respectiv despre etniile și relațiile interetnice din această țară nu este deloc ușor. În Ucraina, ca și în celelalte țări europene, dar în fosta Uniune Sovietică îndeosebi, trăiesc un număr impresionant de etnii. Conform statisticii oficiale sînt evidențiate peste 100 de naționalități, deși acest număr este cel puțin discutabil. După datele recensămîntului din 1989 populația Ucrainei a fost de 51,4 milioane de locuitori din care 37,5 milioane s-au declarat de naționalitate ucraineană. Adică doar 72% din totalul populației. Cea mai mare minoritate, care cu greu poate fi numită peste tot minoritate, este cea de 11,5 milioane de locuitori ruși. Există o comunitate de cîteva sute de mii de evrei, aproximativ 500.000 bieloruși, 400.000 români și moldoveni — sper să nu jignesc pe nimeni cu neologismul tot mai frecvent folosit în Ucraina de moldo-români, polonezi, bulgari în jur de 250.000, și depășind acest număr, cu o tendință continuă de creștere datorită revenirii în Crimeea, tătarii. Numărul maghiarilor și grecilor este între o sută și două sute de mii de suflete. Cu toate că numărul lor abia dacă depășește 40.000 germanii, datorită trecutului lor istoric, a gradului lor de organizare și a sprijinului de care beneficiază, trebuie neapărat menționați. Nu am ajuns decît pînă la unsprezece, deci merită să fie menționate și așa-zisele minorități „exotice”, care nu depășesc 1000–2000 de suflete, dar care sînt autohtoni doar la noi, cum ar fi asirienii, caraibii, krimceacii; dar chiar și așa nu am ajuns decît pînă la un

număr de cincisprezece. De unde putem deduce că atunci când statistica vorbește despre mai bine de o sută, mai mult ca sigur că se referă la persoane aparținând unei naționalități, și nicidecum la comunități.

Analizând cazul Ucrainei, față de țările vecine, vom putea găsi atât o serie de similitudini, cât și particularități. Acestea sînt legate de trecutul istoric al teritoriilor care formează Ucraina de astăzi și al comunităților care (respectiv cum) au supraviețuit acestui trecut. Iată cîteva dintre aceste particularități.

Teritoriul Ucrainei este traversat de frontiera care desparte cele mai importante două ramuri ale civilizației europene: catolicismul roman (occidental) și ortodoxia bizantină, sau moscovită, sau mai nou chiar kieveană. O dată cu reîntoarcerea tătarilor din Crimeea, practic cad între hotarele Ucrainei inclusiv granițele islamului. La toate acestea trebuie adăugată și influența pe care o are asupra relațiilor inter-slave ruptura din sînul bisericii ortodoxe, care dincolo de repercusiunile politice, are și implicații etnice și regionale. Adică peste paleta etnică multicoloră se suprapune și una religioasă.

Există mai multe regiuni etnice unde trăiesc comunități naționale numeroase: regiunea răsăriteană unde trăiesc în majoritate ruși; Crimeea locuită în majoritate de ruși, unde asistăm însă la o creștere semnificativă, atât ca număr, cât și ca influență, a comunității tătare; Ucraina Subcarpatică, unde minoritatea dominantă poate fi considerată cea maghiară; Bucovina, unde această minoritate poate fi considerată cea română. În afară de aceasta, în țările vecine trăiesc în grupuri compacte un număr semnificativ de ucrainieni, după cum pe teritoriul ucrainian trăiesc comunități etnice ale țărilor învecinate. În concluzie, frontierele de stat ale Ucrainei nu corespund aproape niciunde cu frontierele etnice: în Ucraina Subcarpatică trăiește o minoritate slovacă; în Slovacia, o importantă comunitate rusin-ucraineană; în Ucraina Subcarpatică de-a lungul graniței cu Ungaria o importantă minoritate maghiară; tot în Ucraina Subcarpatică, de-a lungul graniței cu România, respectiv în sudul Bucovinei o semnificativă comunitate românească; în Răsărit există sate ucrainiene în Rusia, după cum și sate rusești pe teritoriu ucrainian. Minoritatea dominantă atât etnic, cât și lingvistic, atât în comunități compacte, cât și în diasporă, este cea rusă. Și rusește vorbește și o mare parte a minorităților naționale. Iată și cîteva cifre despre importanța factorului rusec: numărul celor de etnie rusă este de 11,5 milioane. În schimb peste 15 milioane de cetățeni ucrainieni se consideră de limbă maternă rusă. Peste 31 milioane de locuitori, deci mai mult de 60%, vorbește limba rusă la nivel de limbă maternă. Majoritatea rușilor trăiesc și în Ucraina în mediu urban.

Referindu-ne la drepturile minorităților, tătarii din Crimeea sînt singurul grup etnic cu ambiții constitutive de stat ei fiind populația autohtonă a peninsulei Crimeea, și ca atare s-au autoînvestat în propria lor patrie cu un drept constitutiv de stat.

O altă particularitate regretabilă a Ucrainei o constituie deportările și purificările etnice prin care au trecut populațiile sale. Victimele acestora au fost în primul rînd tătarii din Crimeea, germanii și grecii, dar în mare parte și polonezii, maghiarii și românii, ba chiar și populația ucraineană a Ucrainei de Vest.

Trebuie să amintim și alte două aspecte care au avut o influență decisivă asupra minorităților naționale și a relațiilor dintre ele. Primul aspect, cu caracter negativ, poate fi formulat ca *criza generală a societății ucrainiene*. Acest fenomen este caracteristic tuturor statelor post-comuniste, dar îndeosebi acelor care s-au născut pe teritoriul fostei Uniuni Sovietice. Criza economică și social-politică se reverberează și în sfera etno-politică.

Al doilea, care poate fi interpretat ca pozitiv, este ceea ce s-ar putea numi *renașterea conștiinței naționale*, atât din partea națiunii ucrainiene, cât și din cea a minorităților, a comunităților naționale. Dimensiunea cea mai importantă a acestui proces este caracterul său pașnic, desfășurat fără nici o rezistență sau opoziție, am putea spune chiar sub semnul toleranței. De asemenea poate fi interpretat ca pozitiv faptul că practic s-a încheiat procesul de autoorganizare a comunităților naționale. Patrusprezece comunități au organizații înregistrate

la Ministerul Justiției din Ucraina, iar treizeci de comunități sînt înregistrate la nivel regional. Majoritatea acestor organizații s-au implicat foarte activ în valorificarea drepturilor garantate de către legea minorităților din Ucraina și tratatele internaționale semnate de aceasta. Mă refer în primul rînd la învățămîntul în limbă maternă și înființarea instituțiilor culturale. Grație efortului comun al autorităților de stat și al comunităților naționale putem fi mîndri de rezultatele culturale obținute de minoritățile naționale ucrainiene, în pofida greutăților materiale existente. Ca maghiar și ca parlamentar al comunității maghiare pot să afirm cu satisfacție că în cei cinci ani care au trecut și comunitatea maghiară a putut face pași importanți mai ales în domeniul învățămîntului, în cel al folosirii numelor, al restabilirii denumirilor istorice ale localităților locuite de noi, în domeniul folosirii neîngrădite a simbolurilor noastre naționale și lista ar putea fi continuată. Din nefericire despre o parte din aceste lucruri putem vorbi numai la timpul trecut. Uneori avem impresia că ne reîntoarcem la acele „frumoase” vremuri comuniste cînd problema națională era considerată definitiv rezolvată. Spre regretul nostru trebuie să constatăm și în Ucraina o alunecare lentă, dar continuă de la concepția statului cetățenesc la cel de stat național. Politica inconsecventă, respectiv faptul că de doi ani de zile nu există nici un progres din punct de vedere legislativ, duce la constatarea că dacă în 1990–1991 aveam impresia că am devansat „normele europene” în privința dreptului intern, acum pierderea de teren devine din ce în ce mai evidentă.

Deosebit de complexe sînt problemele sferei etno-politice care sînt într-o strînsă corelație cu continue căutări, cu modelarea variantelor posibile. Într-un stat de drept democratic scopurile și atribuțiile grupurilor de cetățeni, printre care și cele ale comunităților etnice, nu sînt formulate de autoritățile centralizate, ci de către ei înșiși, după cum ei înșiși încearcă să le și înfăptuiască.

Scopurile și obiectivele minorităților etnice se deosebesc între ele în aceeași măsură ca și comunitățile minoritare însele, cuprinzînd o paletă largă în funcție de evoluția lor istorică, culturală și mentalitară. Iată schematic cîteva dintre scopurile și obiectivele pe care și le-au propus minoritățile care trăiesc astăzi în Ucraina. Aceste obiective fac abstracție de faptul că legislația ucraineană actuală permite sau nu înfăptuirea lor. Varietatea acestora este foarte largă: pentru comunitatea tătară din Crimeea, constituirea unui stat independent; pentru mai multe comunități realizarea autonomiilor, a autonomiei teritoriale, a autonomiei naționale administrative, care a obținut majoritatea simpatiiilor în cadrul unui referendum și din partea comunității maghiare (după informațiile pe care le dețin și în rîndurile comunității române există astfel de tendințe): realizarea decii, a autonomiei culturale naționale proprii, adică a unor rețele instituționale care să cuprindă instituții de învățămînt și cultură aflate sub coordonarea comunității în cauză și ar constitui de fapt o chestiune internă a acesteia. Asigurarea reprezentării efective în toate organele autorității de stat este considerată de către toate comunitățile ca importantă. Marea problemă a Ucrainei o constituie reparația morală, și cel puțin parțial materială, de acordat comunităților, popoarelor deportate. Utilizarea limbii materne în viața publică practic este o revendicare a tuturor comunităților. Și ar fi bine să se contureze și o anumită infrastructură cu destinație generală, valabilă pentru tot statul, și totodată pentru fiecare comunitate în parte, care să asigure funcționarea efectivă a comunităților.

Cîteva dintre tendințele negative care pot fi depistate în acest domeniu: emigrația cu caracter etnic. Cel mai caracteristic a fost în trecut pentru comunitatea evreiască, este caracteristic acum pentru cea germană și din păcate este caracteristică și pentru comunitatea maghiară.

Manifestările tot mai frecvente de șovinism și antisemitism, în mod predominant din partea mediului național radical ucrainean. De asemenea, se poate observa o anumită

suspiciune din partea organelor puterii de stat atît față de grupările minoritare cît și față de persoanele aparținînd acestora.

În sfîrșit, doream să vă prezint sub o formă destul de sumară nu atît un eventual model ucrainian, cît experiențele în domeniu tînărului stat ucrainean. Acest „model” ar putea fi asemănat cu acele cartiere de blocuri unde trotuarele au fost construite după ce locuitorii au bătătorit cu pașii traseele acestora. Adică, mai întîi o legislație declarativă permițînd aproape totul, care urmează apoi să îmbrace o anumită formă normativă. Deocamdată impresia este că sîntem martorii unui proces destul de logic și aparent rațional. În ciuda semnalelor negative amintite anterior, aș dori să nădăjduiesc că Ucraina va continua să meargă pe această cale.

Igor KLIPPI: „Atît în perioada țaristă cît și în cea sovietică rusificarea a fost un element corolar unui principiu ideologic”

Posibilitatea de a participa la prezenta reuniune și de a vorbi despre problema națională în Republica Moldova este deosebit de prețioasă, deoarece pe lîngă faptul că se cunosc puține lucruri despre Republica noastră, în multe cazuri informația nu este totdeauna obiectivă. Acest lucru se datorează capacității superioare a mass-mediei din Federația Rusă de a influența opinia publică internațională, fapt ce are urmări negative pentru noi.

Astfel, Republica Moldova este cunoscută ca focar a două conflicte naționale: primul, în raioanele de Est, mai mult cunoscut ca „problema transnistreană”, iar al doilea în raioanele de Sud, cunoscut sub numele de „conflictul găgăuz”. Pentru primul caz se vehiculează ideea unui conflict cu etnicii de origine rusă, în cazul al doilea se presupune un conflict cu un grup etnic de origine turcică — găgăuzii — interpretare ce nu corespunde întocmai realității.

Atît problema găgăuză, cît și problema transnistreană, sînt de natură politică, constituind de fapt elemente ale uneia și aceleiași probleme, lăsată nouă drept moștenire de la defunctul imperiu sovietic. Această moștenire nu este altceva decît un efort de a menține această zonă sub controlul său politic și economic.

Astfel, încă în 1990, în cadrul Congresului Deputaților Poporului din URSS, cînd tendințele centrifuge din provinciile imperiului deveneau tot mai evidente, s-a recurs la o politică de dezmembrare a acestor Republici prin crearea și susținerea autonomiilor naționale în cadrul lor.

Fenomenul poate fi sesizat în Armenia, Azerbaidjan, Georgia, Ucraina (Crimeea), Țările Baltice. Pentru Republica Moldova au fost născocite două autonomii: Republica S.S. Autonomă Găgăuză și mai tîrziu și cea Nistreană. Probleme ce influențează și în prezent foarte negativ viața social-politică din aceste republici.

Pentru a se putea clarifica starea de lucruri în problema națională din Republica Moldova este necesar să se țină cont de unele particularități, atît de ordin cantitativ, cît și socio-psihologic ale grupurilor etnice existente în Republica Moldova.

În primul rînd trebuie menționat că nici în Constituția Republicii Moldova nici în Legea despre „Statutul special al Gagauz-Yeri-Găgăuzia” adoptat de către Parlamentul Republicii Moldova la 23 decembrie 1994, nu este utilizat termenul de *minoritate națională*, fapt datorat lipsei defînirii universal acceptate a termenului și nicidecum a desconsiderării intereselor naționale ale etniilor conlocuitoare în Republica Moldova. Mai mult, necesitatea renașterii naționale, a dezvoltării culturilor naționale, a păstrării tradițiilor și obiceiurilor, a afirmării limbilor naționale este considerată ca o necesitate pentru toate etniile fără excepție.

Totodată, neutilizarea termenului de minoritate națională, în condițiile Republicii Moldova pare a fi justificată, deoarece diversificarea etnică a acestui ținut a fost de la bun început o acțiune politică.

„Premergător” în popularea acestui ținut cu reprezentanți ai diferitelor etnii și deportarea autohtonilor de pe pămînturile populate de veacuri a fost imperiul rus.

Odată cu ocuparea acestui teritoriu în 1812 s-a dus o politică imperială antinațională prin atragerea și crearea de condiții avantajoase pentru imigranți în aceste teritorii în defavoarea autohtonilor.

Mai apoi aceeași politică a fost continuată de către autoritățile imperiului sovietic în baza, însă, a altor principii. Și acum, în adâncurile Rusiei, pot fi întâlnite sate ale moldovenilor strămutați atât în perioada țaristă, cât și deportați de către sovietici.

Este interesant de menționat continuitatea acestei politici. Atât în perioada țaristă, cât și în perioada sovietică, rusificarea a fost un element corolar unui principiu ideologic. Pentru perioada țaristă este caracteristică „țarificarea” efectuată prin intermediul religiei creștine de rit ortodox, iar în perioada sovietică „sovietizarea” maselor prin intermediul ideologiei marxiste. În alți termeni, s-a încercat impunerea imperiului statalității și apoi, sau în paralel, rusificarea.

Cantitativ: ca moldoveni (inclusiv români) se identifică circa	64 %
ruși	13 %
ucraineni	14 %
găgăuzi	3.5 %
bulgari	2 %
evrei	1.5 %

Pentru etnia rusă este caracteristică localizarea sa în centrele urbane ale republicii, neexistând nici o localitate sătească populată de ruși, fapt ce se explică prin imigrarea relativ recentă în republică, îndeosebi ca specialiști în industrie și militari în rezervă.

Venind în special pe linie de partid, aceste persoane au fost și au rămas în mare parte purtători ai unei ideologii conservatoare care stă de fapt la baza conflictului din Transnistria.

Problema națională nu poate fi la baza pretențiilor teritoriale ale acestei autoprocimate republici, deoarece etnicii ruși nu constituie majoritatea populației, după cum se crede, urmînd după moldoveni 41% și ucraineni 24%, constituind doar 22% .

Reprezentanții etniei ruse din Moldova, pierzînd legătura cu rădăcinile lor culturale, pot fi caracterizați mai degrabă ca o pătură socială, decît comunitate etnică. Frustrarea resimțită în urma pierderii statutului economic privilegiat în perioada sovietică a dus la atragerea lor într-o luptă politică fiindu-le rezervat, astfel, locul în rîndul forțelor reacționare susținute de Moscova. Poate fi constatat un paradox, deoarece și în prezent populația rusofonă este comparativ mai bine situată economic și de fapt domină viața economică din Republica Moldova.

Caracterul politic al conflictului a fost recunoscut recent și de către Moscova ,oficial prin vice-ministrul de externe B. Pastuhov, care în cadrul orei Guvernului în Duma Federației Ruse a chemat deputații ruși să ratifice acordurile existente între Republica Moldova și Federația Rusă, inclusiv acordul referitor la retragerea trupelor ruse de pe teritoriul Republicii Moldova.

Pentru etnicii găgăuzi este proprie situația caracteristică băștinașilor și anume un pasivism politic cauzat de modul rural de viață.

Fiind un dezavantaj, acest lucru a servit totodată drept condiție ce explică conservarea tradițiilor și limbii.

Transformările democratice începute odată cu „Perestroika” au constituit un imbold și pentru o renaștere națională, periclitată pînă atunci de imperiul sovietic. Deși, la început (1990) pretențiile la autonomie teritorială au fost respinse din partea Republicii Moldova, s-a conștientizat și susținut necesitatea renașterii culturii naționale a găgăuzilor. Din păcate, forțele reacționare, în special din exteriorul republicii i-au împins pe unii găgăuzi pe făgașul confruntării politice.

Caracterul tensionat din sudul republicii, precum și presiunea pe care o prezintă pentru Republica Moldova problema Transnistriei, a determinat elaborarea și aprobarea unui statut

special (prevăzut încă în proiectul și apoi în însăși Constituția Republicii Moldova), proiect care prevede posibilități deosebit de largi pentru găgăuzi în afirmarea lor națională.

Din păcate, bunăvoința manifestată de către Republica Moldova prin acordarea acestui statut găgăuzilor nu garantează și o evoluție corespunzătoare dezideratelor naționale ale găgăuzilor.

Problema constă în faptul că punând pe picior de egalitate trei limbi, printre care și rusa, în rîndurile găgăuzilor se resimte o orientare *preferențială* spre limba rusă și nu spre cea proprie. Acest paradox este un tribut datorat perioadei de deznaționalizare și sovietizare despre care vorbeam mai sus și care în prezent își demonstrează monstruoșitatea.

Este de notat și faptul că în conformitate cu statutul acordat au avut loc alegeri în organele superioare ale Găgăuziei în urma cărora, persoanele care se prezentau ca lideri ai mișcării naționale a găgăuzilor nu au trecut nici în Adunarea Legislativă, pierzînd și alegerile pentru funcția de guvernator (başkan).

Un alt aspect, de care trebuie să se țină cont pentru a înțelege atît condițiile care au determinat momentul acordării Statutului, cît și conținutul acestuia este interdependența situației din Găgăuzia cu cea din Transnistria. Acordarea Statutului a fost nu în ultimul rînd un mesaj adresat Transnistriei prin care „se comunică” că Republica Moldova este pentru dialog și compromis de proporții pentru reglementarea conflictului din Transnistria. Această interdependență între problema Transnistriei și problema Găgăuziei nu concepe rezolvarea uneia din ele fără rezolvarea celei de a doua.

În alți termeni, „cazul găgăuziei” are un specific intern pronunțat și nu poate fi considerat model de reglementare a conflictelor de acest tip.

Erika TÖRZSÖK: „În situația creată, fiecare actor trebuie să-și asume o enormă responsabilitate, fie el majoritar sau minoritar...”

Mulți se așteptau ca odată cu schimbarea regimului politic în Europa Centrală și de Est problemele economice, sociale și cele ale minorităților să se rezolve în mod spontan. Dar unificarea Europei, regăsirea Estului și Vestului nu este un proces ușor și rapid. Întrebarea rămîne, care dintre tendințele moștenirii comune a Europei devin dominante? Klaus Mann scria: „Pentru ca Europa să-și evite eșecul, trebuie să conviețuiască cu un dublu postulat. Trebuie să păstreze conștiința unității Europei, să adîncească conștiința unei Europe ca totalitate indivizibilă, totodată să mențină în viață diversitatea stilurilor și tradițiilor europene. Europa este o armonie valoroasă, dar deosebit de complicată, în care disonanțele se regăsesc fără să se anihileze reciproc.”

Iată soluția. Dar în ce măsură reușesc oare, forțele politice actuale, să înfăptuiască acest ideal?

În tot cazul, se pare, că în sine eșecul comunismului nu are drept rezultat nici societăți democratice, nici unitatea europeană. Iar în Europa Centrală și de Est, după 1989, naționalismul s-a amplificat și ca reacție la aceasta și la tendințele de autonomie ale diferitelor minorități. Noi, cei care trăim aici, în tot cazul credem că nu minoritățile destabilizează regiunea, ci aproape fiecare țară din regiune se află mai mult sau mai puțin într-o situație instabilă. După cum a afirmat Max van der Stoep, înalt comisar OSCE în problema minorităților, „învățămintele cele mai importante pentru Europa ale perioadei care a trecut de la prăbușirea zidului Berlinului, este că lipsesc condițiile stabilității continentului și ale proceselor politice previzibile. În centrul acestor procese politice se află aspirațiile către stat-național, care întîrzie procesele de integrare europeană. [...] Încheierea tratatelor bilaterale nu reprezintă soluții adevărate pentru minoritățile naționale. Statele care au minorități nu acceptă formule care să garanteze **dreptul deciziei comune** pentru țările-mamă în chestiuni privind minoritățile.”

Elitele de la putere, în marea majoritate a țărilor din Europa Centrală și de Est, nu s-au putut decide pînă în zilele noastre conform cărei filosofii politice doresc — dacă doresc într-adevăr — împărțirea puterii politice și economice în cadrul țării respective, ceea ce ar reprezenta de fapt o condiție fundamentală a tratării problemelor, ca atare și a relației majoritate–minoritate.

În același timp, nici Europa de Vest nu se poate decide de fapt, în ce direcție să-și dezvolte structurile actuale sau cum să se raporteze la cealaltă jumătate a Europei, la încordările care apar acolo, la tensiunile naționale și etnice ivite în cadrul statelor mici, multinaționale, create chiar și de ea însăși.

Se pare că aici, în Europa Centrală, de-a lungul secolului s-au impus două mari curente:

- *purificarea etnică*, ca acțiune pentru crearea statelor pur omogene;
- *multiculturalitatea, integrarea*, ca tentative re- și reînnoite ale conviețuirii etniilor (vezi UE, CAER, NATO, Tratatul de la Varșovia etc.).

Dar în timp ce în Vest textura naturală a societății se constituie din sistemul autonomiilor, autonomia fiind forma firească a funcționării democratice, în Europa Centrală și de Est aspirațiile spre autonomie sînt adesea suspecte, atît pentru forurile internaționale, cît și pentru țările respective.

De ce?

Dintre posibilele cauze subliniem două:

În țările post-socialiste, datorită moștenirii politice și economice a statelor supercentralizate, orice mișcare, aspirație spre autonomie, este străină;

Aspirațiile spre autonomie sînt considerate ca un prim pas spre separatism, sciziune, atît de către Occident, cît și de către elitele de la putere din interiorul țărilor respective, inclusiv cele din opoziție.

În realitate, aspirațiile spre autonomie apărute în zonă după 1989 exprimă dorința unei comunități de a aparține țării respective, nefiind preocupată de modificarea frontierelor. Exprimă însă totodată și modul în care dorește să aparțină la acea țară: ca găgăuz, croat, sîrb, maghiar etc. — deci ca membru al unei comunități etnice.

Necesitatea reflecției asupra formațiunilor descentralizate este subliniată și de diferența dintre percepția estică și vestică, conform căreia în democrația vestică legea scrisă este totodată și drept uzual. Și ceea ce în Europa de Vest nu este interzis de lege, este îngăduit. Dimpotrivă, în Europa Centrală și de Est, elitele politice dominante fac orice pentru a îngusta pînă și posibilitățile definite prin legislație. Dacă analizăm din acest punct de vedere situația minorităților, nu codificarea legislativă este neapărat cea mai importantă, ci funcționarea statului de drept descentralizat. Deoarece aceasta înseamnă: subsidiaritate, regionalism și descentralizare, adică coexistența paralelă a autonomiilor.

Este important să subliniem, că autonomia nu este identică cu suveranitatea. Autonomia, fără un sistem administrativ descentralizat, fără intenția de împărțire a puterii este iluzorică. Autonomia înseamnă separarea competențelor, împărțirea puterii între centru și puterea locală. Separarea competențelor statului nu este doar o divizare a puterii politice, ci și o chestiune a **formeii structurii de stat**. Autonomia este o învoială între majoritate și minoritate. Autolimitarea reciprocă este în interesul statului, întrucît se poate elibera de o mulțime de obligații.

Și deoarece în zonă situația fiecărui stat, de fapt, este diferită, interpretările abstracte ale autonomiei conțin un grad mare de pericolozitate. Aceste interpretări abstracte provoacă dispute politice interne și pot oferi pretexte pentru elita majoritară de descurajare a aspirațiilor spre autonomie. Autonomia, sau mai bine zis sistemul de autonomii, se conturează în decursul unui proces, oferă o strategie, mobilizează, și nicidecum nu poate demoraliza, deoarece pune în fața autonomiilor minoritare sarcini cotidiene concrete.

Proiectele de autonomie conturate în zonă deosebesc trei tipuri: autonomia personală, autonomia locală și autonomia teritorială.

Autonomia personală se referă la situația în care individul, ca membru a unei minorități dintr-un stat dat, indiferent dacă trăiește într-o comunitate compactă sau în diasporă, își alege o autoadministrație pe țară, împuternicită să ia decizii în probleme referitoare la minorități în domeniul educației, culturii, informației etc. De exemplu, în domeniul educației să definească programa școlilor minoritare, să împartă subvențiile etc. Spre această formă se apropie sistemul autoadministrațiilor minoritare din Ungaria.

Autonomia locală înseamnă autoadministrarea localităților în care minoritățile formează majoritatea. Aceste unități administrative — asemenea celorlalte autoadministrații din țara respectivă — pot formula ordonanțe locale referitor, de exemplu, la taxe locale sau la utilizarea plurilingvistului.

Din mai multe astfel de autonomii locale învecinate se pot constitui **autonomiile teritoriale**. Această formă de autonomie are competențe legislative și administrative mai largi decât autonomiile locale.

Eminentul gânditor slovak, Miroslav Kusý scria: „O nouă stafie cutreieră meleagurile noastre. Când aude de autonomie, îl trec fiorii nu numai pe slovacul neaș, dar și pe cel democrat. Doar la noi toți »știu« la ce fel de autonomie aspiră maghiarii din Slovacia. La una cu păcăleală, care pregătește de fapt sciziunea. Poate să ne tot înșire modelele autonomiilor reușite și durabile, noi dăm doar din mână. Insula Åland, Tirolul de Sud, catalanii; noi am experimentat deja farsa autonomiei cu cehii. Asta e Slovacia.” După cum afirmă autorul, stafia autonomiei cutreieră, am adăuga noi, nu numai Slovacia, dar întreaga Europă de Est, cel puțin marea parte a cetățenilor majoritari așa văd lucrurile.

După cum se observă, aspirațiile majoritarilor și minoritarilor pun societățile din Europa Centrală și de Est în fața răspântiei.

Deoarece în decursul ultimelor decenii aceste societăți doar au suportat destrămarea legăturilor lor fie tradiționale, fie impuse din exterior sau de sus, cele noi formându-se anevoios, modelele noi fiind inexistente încă, trebuie să facă față mai multor provocări. Răspunsurile tradiționale, modelul tradițional al națiunii ajung într-o relație difuză cu modelele ce evoluează spre alte sisteme relaționale impuse de interese economice. Problema nu este cea a *modelului național*, nici în cazul majorității și nici în cel al minorității, dar **absența unor modele naționale elastice**, credința oarbă în atotputernicia statului-națiune ,provoacă tensiuni grave aproape în fiecare țară central-est europeană.

Factorii transformărilor acestei perioade — dacă sînt prezenți în sistemul decizional politic sau economic — pot fi învinuiți nu pentru că înclină spre un sistem modern de valori, ci pentru că își asumă acest program fără convingere, prea lent, cu o imaginație socială timidă. Dar e sigur și faptul, că în majoritatea societăților acestor țări nu există acel grup de interes dinamic – într-o proporție critică – care să poarte o confruntare eficientă cu grupările cu interese opuse. Din acest motiv, în cel mai fericit caz, procesele de modernizare sînt dirijate de sus, iar în altele rămîn doar la nivel declarativ. Problema acestor societăți nu este deci modernizarea excesivă, ci mai degrabă insuficiența ei și după 1990. Adesea problemele privind relația majoritate-minoritate provin tot de aici. (Între altele, și faptul, că, pînă cînd politica minoritară se află în captivitatea rolului de redistribuitor, se modifică cel mult componența clientelei, dar nu și esența sa instituționalizată). [...]

Politicul este saturat de teme noi, dintre care conflictele interetnice sînt cele mai grave. În Europa de Est a apărut etnocrăția, ca ramură și practică specifică a structurării puterii.

Prin noțiunea de etnocrăție mulți înțeleg afirmarea intereselor etniei majoritare din partea unei formațiuni politice, asigurate prin mijloace politice. Conceptul de etnocrăție, dominația etnocratică însă, cuprinde o problematică ceva mai complexă. După cum afirmă

Csaba Gombár: „Domenia etnocratică înseamnă, pe lângă o structură modernă de dominație creată prin democrație, birocrație, tehnocrație și logocrație, instituirea unei puteri bazate exclusiv pe principiul ETNOS-ului. În cadrul unor structuri moderne de putere aflate într-o permanentă stare de dezechilibru, democrația, birocracia, tehnocrația și logocrația [...] sînt, în cele din urmă, elemente de ordin instrumental ale influențării echilibrului decizional.” [...]

În Europa de Est, odată cu intensificarea conflictelor interetnice, și în scopul rezolvării acestora, pe diferitele paliere ale structurii puterii, dar mai ales la nivelele politicii de stat, începe să se impună *etnopolitizarea*. [...] Pentru justificarea instituțiilor noi, moderne ale etnocraticii este suficientă *prezentarea ficțiunii omogenității etnice*, față de care respectarea principiilor democratice, profesionalismul și legalitatea, respectiv nevoia confirmării prin criteriul eficienței și veridicității științifice, sînt cu totul secundare. Situația astfel creată devine periculoasă și aproape de nemînit, din moment ce și etnocraticia se legitimează prin democrație, profesionalism, eficiență, caracter științific. Dacă aceste principii pot influența în mod real deciziile — dat fiind faptul că afirmarea intereselor etnice le contrazic în mod categoric — este o altă întrebare. Momentele, aparențele instituțiilor moderne ale puterii, sînt așteptări subliniate și de etnocraticii epocii și regiunii noastre. Dar nu intențiile sînt interesante, ci etnopolitica și consecințele sale, *antiinstituțional inerent al etnocraticii*. Nimic nu dăunează mai mult liderului carismatic, decît instituționalizarea. Pentru că instituțiile care se construiesc în mod rațional, atrofiază rapid dominația carismatică, despoaie liderul de carismă. Etnocraticii populismelor prospere din jurul nostru sînt în multe cazuri lideri carismatici, moderni distrugători ai instituțiilor. În același timp, noțiunea de etnocraticie nu poate fi limitată doar la o structură politică a vreunei etnii majoritare. Ea poate caracteriza atît minoritățile, cît și majoritatea, ceea ce poate fi observat în mai multe locuri din regiune. Etnopolitizarea și politizarea simbolică — datorită incapacității soluționării problemelor reale — devin fenomene din ce în ce mai caracteristice în țările postcomuniste. Cazul extrem este cel al Iugoslaviei. În Iugoslavia, acum 5–6 ani „*politicienii nu mai vorbeau despre interesele și obiectivele iugoslave, nici despre interesele și obiectivele Serbiei, ci subliniau doar interesele și obiectivele sîrbilor — pretinzînd acceptarea acestora de întreaga populație, din care peste o treime nu este sîrbă. La fel au evoluat lucrurile și în Croația. Noua retorică politică s-a transformat aproape instantaneu într-o probă nouă pe terenul clienților și a angajaților. În iunie 1995 — deși deja dincolo de apogeul febrei, Milia Zecevici, decanul Facultății de Manageri din Belgrad, își îmboldea studenții (lăudîndu-și universtatea) prin următorul discurs: »Managerii noștri dispun de o receptivitate mai mare decît cei din Vestul dezvoltat: posedă bioenergie, și au ceva, care le este dat doar unora din lume: genele sîrbești. Din acest motiv vor triumfa în toate domeniile, dacă le vom oferi un sprijin corespunzător«. Lecția lăsată este grea — și nici nu este sigur, dacă are rezolvare. Prima dată apare întrebarea: cum se poate simți la școala de manageri a decanului Zecevici un student care nu este sîrb? Următoarea întrebare: ce fel de politică de cadre va practica managerul format, care acceptă criteriile de aptitudini și de ierarhizare ale mentorului, și ce șanse vor avea cei care concurează la un post de agent comercial în absența genelor corespunzătoare? Este cît se poate de evident, că principiul de organizare pe criteriul etnic creează o profundă nedreptate... Dacă motivațiile firești sînt respinse în planul secund, deci dacă cel mai important lucru nu este angajarea unei persoane care aduce cele mai mari foloase întreprinderii, sau a unui fotbalist care știe să marcheze goluri, rezultatul deciziilor va fi, chiar și fără vreun sprijin special, de natură tricoloră. De importanță prioritară pare, ca pe scena cercului nostru de acțiune să primeze spațiul vital al celor »de-ai noștri« sau al celor »de-ai lor«. Astfel apare situația, care poate fi definită ca **societate etnică**.” (Tibor Várady: Történelem közelben.) Motorul dezvoltării sociale îl constituie omogenizarea etnică.*

Urmărind evoluțiile, se poate observa, că regiunea Europei de Est, azi, evocă diferitele șanse și tipuri ale tranziției spre legitimitate democratică și modernizare. La fel de clară este

lipsa legitimității democratice, ale cărei consecințe împing puterile politice spre momentul național.

Care sînt deci, dacă există, punctele de ieșire?

Astăzi, minoritățile din regiune au ajuns în situația în care, ori le pîndește spaima asimilării complete, ori devin și ele purtătorii și victimele capricioase ale impulsurilor agresive, naționaliste. Curios în această situație este faptul că modernizarea, ca soluție, este respinsă atît de majoritate, cît și de minoritate.

La baza *fugii de modernitate* stă frica de slăbire a sentimentului național, iar în cazul minorității accentuează asimilarea. Astfel, de fapt, societățile majoritare și minoritare din regiune sînt într-o relație incertă față de provocările acceptării unei piste de modernizare, refugiindu-se deseori în răspunsuri premoderne. Or, acceptarea modernității — deși riscantă — întărește de fapt sentimentul național, după cum reiese din analiza naționalismelor moderne. Numai că acest lucru nu poate fi demonstrat nemijlocit, deoarece diferitele domenii ale societății se întrepătrund indirect. Deci, față de afirmarea antidemocratică și naționalistă premodernă a valorilor naționale, „modernitatea bazată pe identitatea cetățeanului pune capăt contradicției dintre libertate și valorile, interesele naționale” — după cum afirmă László Végel.

Un lucru este cert. În situația creată fiecare actor trebuie să-și asume o enormă responsabilitate, fie el majoritar sau minoritar, rol ce-i revine chiar și „Europei”, ca să nu mai asistăm la crearea unor noi și noi situații conflictuale, și să nu mai tîrîm cu noi în veacul al XXI-lea experimentele eșuate ale prezentului secol.

Vladimir ŠEDIVÝ: „Adevărul este că majoritatea maghiarilor și slovacilor ce locuiesc în aceleași teritorii împreună, își duc viața în liniște în pofida tensiunilor de pe plan politic”

Consiliul Național al Republicii Slovace (Parlamentul) are 150 de membri. În martie 1994 guvernul slovac de atunci și-a pierdut poziția majoritară și și-a dat demisia. Au fost anunțate alegeri anticipate pentru septembrie 1994, dată pînă la care guvernarea a fost preluată de opoziție. Nici opoziția nu deținea majoritatea parlamentară, însă guvernarea sa a devenit posibilă datorită sprijinului tacit al coaliției maghiare. Aceasta din urmă, ca singurul reprezentant politic în parlament al vreunei minorități, nu era membră oficială a coaliției guvernamentale însă lua parte în mod regulat la întrunirile partidelor de coaliție. Totuși, rezultatele alegerilor nu au fost favorabile acestei coaliții: fiecare partid de coaliție a cîștigat în jur de 10%, inclusiv coaliția maghiară — un procent de 10,18 (adică 17 membri în parlament), însă cifra nu era suficientă pentru formarea unui guvern. *Mișcarea pentru Slovacia Democrată*, partid de guvernămînt în Slovacia pînă în martie 1994, a cîștigat 34,96 de procente. Împreună cu *Partidul Național Slovac*, de orientare naționalistă și cu un nou membru în parlament — *Asociația Muncitorilor din Slovacia* — ea a format o coaliție ce deținea 82 de voturi în parlament.

Dacă se înregistrase în perioada guvernului interimar o ameliorare semnificativă a relațiilor cu minoritățile, odată cu constituirea noului guvern după alegeri au crescut din nou tensiunile din cadrul acestor relații. Acestea s-au datorat în parte participării la guvernare a Partidului Național Slovac, a cărui campanie electorală își îndreptase eforturile spre intensificarea artificială a sentimentului de amenințare a cetățenilor slovaci de către minoritatea maghiară. Metode asemănătoare au fost folosite și de *Mișcarea pentru Slovacia Democrată*. Acest conflict permanent cu minoritatea maghiară este continuat și în prezent.

În esență, bazele juridice prin care este reglementată situația minorităților din Slovacia sînt: Legea din 25 octombrie 1990 a Consiliului Național al Republicii Slovace privind limba oficială, Proiectul constituțional al Adunării Federale și anume Declarația Drepturilor și Libertăților Fundamentale din 9 ianuarie 1991 (a cărei formulare a fost în mare parte inclusă

în Constituția Republicii Slovace), Constituția Republicii Slovace din 1 septembrie 1992, Legea din 7 iulie 1993, privind numele și prenumele cetățenilor și Legea din 1994 a Consiliului Național al Republicii Slovace privind limbile minorităților naționale, care a contribuit semnificativ la diminuarea tensiunilor interetnice.

Adoptarea Legii privind numele și prenumele cetățenilor a însemnat îndeplinirea unuia din angajamentele pe care și le luase Republica Slovacă intrând în Consiliul Europei. Această lege permitea administrației competente să înregistreze numele ungurești în forma lor originală, fără terminațiile gramaticale specifice limbii slovace. Înainte ca legea să fie votată în parlament, semnăturile a opt consilii ale slovacilor au aderat la o întâmpinare în „Ecolul Națiunii Slovace” și „Apelul către deputații Consiliului Național Slovac”. Printre altele, „Ecolul” susținea: *„Parlamentul slovac a insultat în ultimii ani limba slovacă și națiunea slovacă în trei rînduri: prin Legea din 1990 privind limba oficială, prin Legea referitoare la o ordine de zi oficială și prin Legea privind numele oficiale ale orașelor și satelor”*. În continuare se lansează un apel deputaților pentru a „repara” gravele greșeli ale trecutului. Legea privind limba oficială cuprinde o reglementare potrivit căreia ea nu legiferează folosirea limbilor minorităților naționale. Una din clauzele modelului din 1990 avea în vedere un procent de 20%, iar noua lege nu oferă nici o compensație pentru această clauză. Realitatea este însă că legea are legătură cu folosirea limbilor minorităților, fapt ce reiese și dintr-un expozeu argumentativ atașat legii, ce conține o sumă de memorii referitoare la perioada de oprimare maghiară din timpul Imperiului Austro-Ungar. În cursul dezbaterii acestei legi în Parlament, adeseori au apărut litigii pe tema relației cu minoritatea maghiară din Slovacia. În momentul de față, la cererea deputaților din coaliția maghiară și din *Mișcarea Creștin-Democrată*, Curtea Constituțională efectuează o anchetă pentru a stabili dacă această lege este în acord cu Constituția.

Pe lângă instrumentele juridice autohtone, există câteva tratate și convenții internaționale care sînt de mare relevanță pentru politica slovacă referitoare la minorități. În afară de documente renumite precum *Declarația Universală a Drepturilor Omului a Națiunilor Unite* sau altele, au impact asupra relațiilor slovaco-ungare și documentele bilaterale. Tratatul de cooperare și bună vecinătate dintre Republica Slovacă și Republica Ungară din 1995 insistă asupra necesității de a rezolva problemele legate de minorități. În acest tratat se afirmă că ambele părți vor respecta, la modul concret, tratatele internaționale referitoare la problemele minorităților, inclusiv *Recomandarea 1201* din 1993 a Consiliului Europei. Respectarea acestei recomandări nu ar trebui să constituie o problemă pentru Slovacia întrucît cea mai mare parte a condițiilor statuate în acest document erau deja îndeplinite la data la care el a fost semnat. Problema apare însă în interpretarea anumitor articole ale sale. Ratificarea tratatului de către Parlamentul Ungariei avusese deja loc, pe cînd în Slovacia același proces ridică probleme uriașe. Unul dintre partidele de guvernămînt — *Partidul Național Slovac* — s-a opus cu putere includerii în tratat a *Recomandării 1201* (și anume, una din părțile sale constitutive — secțiunea introductivă, ce amendează *Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale*). În articolul 11 al acestei secțiuni se afirmă următoarele: *„În regiunile în care sunt majoritare, persoanele aparținînd unei minorități naționale au dreptul de a dispune de autorități locale sau autonome proprii sau de a avea un statut special, corespunzător cu situația istorică și teritorială specifică și conform cu legislația internă a statului”*. În esență, interpretarea acestui articol permite stabilirea unei autoadministrări locale. Aceasta din urmă reprezintă o problemă extrem de delicată mai ales cînd se are în vedere trecutul istoric. Nici unul din partidele politice nu vrea să se alăture partidelor maghiare în acceptarea ideii de autoadministrare locală. O altă problemă o constituie interpretarea drepturilor membrilor unei minorități naționale statuate în *Recomandarea 1201* întrucît nu există, nici chiar pe plan internațional, un acord dacă ele reprezintă drepturi individuale sau colective.

Înainte de ratificarea tratatului au fost făcuți mai mulți pași de natură politică. Primul a fost acceptarea unei noi diviziuni administrative a Republicii Slovace. Al doilea pas l-a constituit depunerea în parlament de către guvernul lui Vladimir Mečiar a unui proiect de amendament a Codului Penal. Susținerea tratatului slovac-ungar de către *Partidul Național Slovac* aflat la putere a fost condiționată de acest amendament și de legea noii diviziuni administrative. Amendamentul conținea o clauză care, indirect, făcea posibilă pedepsirea cu doi ani de detenție sau alte sancțiuni penale a persoanelor care prejudiciază interesele Republicii. Toate partidele din opoziția slovacă întvedeau în acest amendament posibilitatea inițierii unor procese politice în Slovacia. Ambele acte normative au fost înapoiate de către președintele parlamentului pentru a fi rediscutate.

La un an și zece săptămâni de la semnare și la zece luni după ce Tratatul trecuse prin Parlamentul Ungar, el a fost ratificat și de Parlamentul Republicii Slovace. În același timp a fost votată de parlament, ca o completare la Tratat, o declarație oficială. Acest amendament preciza raza de acțiune a legii în afirmarea drepturilor religioase, culturale și lingvistice ale cetățenilor aparținând minorităților naționale și stăruia asupra loialității acestora față de statul în care trăiesc. În continuare, amendamentul se concentrează asupra conceptului de drepturi individuale ale minorităților și refuză explicit conceptul de drepturi colective ale minorităților, precum și orice tentativă de creare a unor structuri autonome sau a unor statute individuale fundamentate pe principii etnice. Amendamentul este, de fapt, o explicitare a tratatului din punctul de vedere slovac. Aplicarea legii privind limba oficială, a legii noii diviziuni administrative, a controversatului amendament la Codul Penal, precum și interpretarea amendamentului la Tratat au avut ca rezultat faptul că nici un deputat din coaliția maghiară nu a votat pentru ratificarea Tratatului. Condiția reconcilierii istorice slovac-ungare este de a avea, alături de relații corecte între republicile slovace și ungare, și o reconciliere slovac-ungară internă.

Conștiința generală a existenței unor probleme în ce privește minoritatea maghiară a crescut după dezintegrarea în 1918 a Imperiului Austro-Ungar. Întrucât înainte de 1918 Slovacia făcuse parte din Ungaria, poziția maghiarilor în Slovacia s-a schimbat din cea de majoritate într-una de minoritate. Oficial problema naționalității nu exista în perioada regimului comunist, deoarece propaganda timpului pretindea că ea fusese rezolvată o dată pentru totdeauna de principiile internaționalismului proletar și ale patriotului socialist. După căderea regimului comunist a devenit limpede faptul că va fi destul de dificil în noile condiții să se găsească o modalitate reciproc acceptabilă de coexistență. În descrierea situației minorității maghiare este important să ne concentrăm asupra acțiunilor politicianilor acesteia, întrucât acestea determină evoluția relațiilor cu populația majoritară.

În urma primelor alegeri libere din 1990 au fost reprezentate în parlament trei partide maghiare. Cei mai mulți dintre alegătorii maghiari au fost atrași de coaliția cea mai radicală formată din *Mișcarea Maghiară Creștin-Democrată* și din formațiunea politică *Coexistența*. Ea a obținut 8,6% din voturi, reprezentând 14 mandate. Mai liberala *Inițiativă Independentă Maghiară* (IIM) a reușit să intre în Parlament ca parte a formațiunii *Comunitatea Împotriva Violenței* (CIV), forța motrice a revoluției din 1989. *IIM* era reprezentată de cinci deputați și făcea parte din coaliția guvernamentală. Împreună cu alți patru reprezentanți ai altor partide, numărul deputaților maghiari din primul parlament liber ales se ridică la 23. Totuși, relațiile slovac-maghiare urmau să devină dificile, lucru semnalat de succesul electoral al *Partidului Național Slovac* (PNS) ce se definea printr-o retorică și o atitudine puternic naționaliste. *PNS* a devenit al treilea partid ca putere din Parlament. Primul conflict grav — care a dus, de ambele părți, la atitudini încă și mai radicale — ce a avut loc în cursul dezbaterilor pe tema proiectului de lege privind limba oficială din octombrie 1990. Au fost prezentate două versiuni. Cea radicală, elaborată de *Matica Slovenska*, o instituție culturală, care intenționa să facă din limba slovacă singura limbă oficială. În cele din urmă, totuși, a fost adoptată cealaltă

propunere, prezentată de coaliția guvernamentală compusă din *CIV* (creștin-democrat) și un *Partid Democrat* caracterizat prin liberalism. Conținutul acestei legi a fost atins în treacăt în capitolul anterior. Ea era mai civilizată — era compatibilă cu standardele europene și venea întrucîtva în întîmpinarea minorităților. Totuși, coaliția maghiară, mai radicală, nu a fost de acord cu această soluție ale cărei inconveniente încă nu au fost abordate decît în parte. Partidele politice maghiare au contribuit la ambele căderi ale primului-ministru Mečiar (martie 1991 și martie 1994). Guvernele formate ulterior au fost în ambele cazuri dependente de voturile parlamentarilor maghiari. Cu toate că nu a fost niciodată ușor de realizat, de obicei s-a reușit să se ajungă la un compromis. Membră a coaliției guvernamentale. *HIM* nu a reușit să încheie o înțelegere pre-electorală în vederea alegerilor din 1992 nici cu vreunul din celelalte partide de guvernămînt și nu a atins limita de 5% necesară obținerii unei reprezentări parlamentare. În schimb, coaliția *Mișcarea Creștin-Democrată Maghiară — Coexistența* și-a reeditat rezultatul anterior și a obținut același număr de mandate. Totuși, controlul asupra Parlamentului a fost preluat în totalitate de opoziție, care se impusese printr-o retorică anti-maghiară extrem de violentă. După alegerile din 1992, noua reprezentare politică slovacă a inițiat un proces de slăbire a federației și de întărire a suveranității Slovaciei, folosindu-se ca argument de ideea dreptului națiunilor la autodeterminare. Consolidarea unui stat național a condus în mod logic la conflicte cu numeroasa minoritate maghiară. Conflictul a devenit foarte încordat în cursul deliberărilor privind Constituția Republicii Slovace. Drepturile minorităților garantate constituțional nu au mulțumit așteptările partidelor politice maghiare. Majoritatea parlamentară nu a acceptat sugestiile acestora și, de aceea, maghiarii au părăsit sala în care se desfășurau deliberările, înainte ca votarea să aibă loc. Demagogii naționaliști au profitat de această situație pentru a caracteriza drept anti-slovace partidele politice maghiare. Membrii minorității maghiare au șovăit în fața, dacă nu s-au chiar opus, ideii unei Slovacii independente. „*Datorită separării de Republica Cehă și a divizării constant practicate de naționaliștii slovaci aceștia au pierdut principalul dușman care fusese pînă atunci «Praga». Partea naționalistă a scenei politice slovace s-a îndreptat apoi, logic, înspre minoritatea maghiară și reprezentanții ei politici ca noua țintă a politicii sale conflictuale... Slovacia a intrat în primul său an de existență purtînd povara unei relații nerezolvate — relația cu cea mai numeroasă dintre minoritățile sale*”. (O. Dostal: „Od konfrontacie k rezervanosti”).

Escaladarea tensiunilor a dus la politica de tip conflictual la care, deopotrivă, a avut o mare contribuție guvernul slovac. Însă nici opoziția și nici parlamentarii nu au încercat să rezolve problemele. Reprezentanții politici ai minorității au început să folosească o nouă strategie: implicarea organizațiilor internaționale. Partidele maghiare au trimis în străinătate mai multe scrisori, informări și rapoarte. Reacția părții slovace a fost negativă, iar prăpastia de comunicare dintre slovaci și partea maghiară a spectrului politic s-a adîncit și mai mult. Situația a continuat să se înrăutățească îndată ce reprezentanții minorității au început să implice autoritățile Republicii Ungare folosindu-le ca instrument în exercitarea de presiuni internaționale asupra Slovaciei. Această situație s-a făcut simțită la acceptarea Slovaciei în Consiliul Europei în iunie 1993. Reprezentanții Ungariei nu și-au exercitat împotriva Slovaciei dreptul de veto, însă au formulat cîteva cerințe și s-au abținut în cursul deliberării Comisiei Politice a CE. Cînd, după intrarea în CE, Parlamentul Slovac a adoptat Legea privind numele și prenumele persoanelor, a apărut primul conflict serios în interiorul coaliției maghiare. Președintele *Mișcării Creștin-Democrate Maghiare*, Béla Bugár, și-a exprimat bucuria față de acest eveniment pe care l-a etichetat drept un model demn de urmat de alte țări. *Coexistența*, probabil în calitatea sa de cap al coaliției, a exprimat mai degrabă obiecții decît satisfacție. În aceeași perioadă, relațiile dintre partidele politice slovace și partidele reprezentînd minoritatea maghiară începeau să se normalizeze: opoziția și președintele nu au întîmpinat nici o problemă în încercarea de a lua cel puțin în discuție revendicările minorității maghiare. Majoritatea acestor revendicări era percepută ca inacceptabilă, însă nu ar fi avut

nici un rost ca, prin respingerea lor dintru început, să se ajungă la conflictualizarea peste măsură a situației. Guvernul slovac, totuși, dorea tocmai acest lucru. S-a făcut multă vîlvă în jurul întrunirii de la Komarno din ianuarie 1994. Ea a fost inițiată de primarul din Komarno și de președintele Adunării Orașelor și Satelor din Ostrovul Zitny. Întrunirea a reunit parlamentari, primari și membri ai consiliilor locale din sudului Slovaciei, și a avut drept scop să prezinte două propuneri privind diviziunea administrativ-teritorială a sudului Slovaciei. În prima dintre aceste propuneri se sugerează crearea în sudul Slovaciei a unei regiuni compacte în care minoritatea maghiară să reprezinte mai mult de 60 la sută. În cea de a doua se avea în vedere crearea a trei regiuni în care, de asemenea, maghiarii ar fi majoritari. Elementele cele mai moderate ale scenei politice maghiare reușiseră să își convingă partenerii mai radicali să nu ia în discuție constituirea unui organ în componența căruia să intre 100 de membri, reprezentanți aleși ai regiunii. O astfel de propunere ar fi condus la încordarea extremă a situației, dar, chiar și așa, ideile privind diviziunea teritorială au fost receptate foarte negativ de către toți slovacii, deoarece concretizarea lor ar crea, în esență, regiuni autonome. Partidele de opoziție au declarat că trebuie să se țină seama de criteriul etnic în discuțiile privind diviziunea teritorială, dar că acesta nu trebuie absolutizat. Guvernul slovac a reacționat susținînd necesitatea adoptării unei legi a protecției republicii. Dezbaterile pe tema acesteia încă mai continuă și este de remarcat că această idee și-a găsit destui susținători. Circumstanțele în care *Partidul Național Slovac* recomandă adoptarea acestei legi demonstrează cît de democratică ar fi ea. De la începutul anului li s-a acordat o atenție exagerată problemelor etnice — în martie 1994 guvernul a demisionat, iar partidele politice maghiare au contribuit la aceasta. S-a constituit apoi un guvern de „largă coaliție”, dar, datorită temerii sale de a nu-și pierde prestigiul, acesta nu a invitat partidele politice maghiare, în calitatea lor de fostă opoziție, să li se alăture la guvernare. Ele au adoptat, totuși, o atitudine destul de loială. Evoluția ulterioară a evenimentelor a obligat partidele de coaliție să consulte și partea maghiară de vreme ce depindeau de sprijinul ei. Aceasta însă varia de la un partid la altul. Mandatul „largii coaliții” era unul interimar, fiind-i astfel imposibil să satisfacă toate revendicările; unele din ele erau socotite în mare parte inacceptabile de către toate partidele de opoziție. Cu toate acestea, tensiunile au slăbit simțitor ca urmare a unui principiu pe care partidele de guvernare l-au aplicat cu constanță și care poate fi descris în termenii următori: *„Nici chiar acordarea generoasă a drepturilor minorităților nu va mulțumi vocile care revendică autodeterminarea și modificarea granițelor. Numai o atitudine generoasă poate justifica respingerea fermă a acestor revendicări.”* Sondajele de opinie disponibile înainte de alegerile din toamna lui 1994 arătau că nici unul dintre partidele maghiare nu putea depăși limita de 5 procente necesare obținerii de locuri proprii în parlament. *Partidul Civic Maghiar*, care nu făcea parte din Parlament a inițiat un proces de constituire a unei coaliții maghiare, cu toate că celelalte două partide maghiare i-au impus condiții foarte dure. Crearea unei coaliții maghiare comune i-a permis *PCM* să intre în Parlament. Am amintit deja rezultatele alegerilor; tendințele conflictuale erau iarăși omniprezente. Caracterul interimar al largii coaliții nu i-a permis finalizarea negocierilor asupra Tratatului Slovac-Ungar. În mod ironic, acest lucru a fost realizat de guvernul lui Vladimir Mečiar, care a fost obligat să demisioneze în două rînduri și care a reușit să revină la putere în ambele dăți. Coaliția lui cu partidele cu o retorică naționalistă și de extremă stîngă (acțiunile practice erau însă diferite) a reușit să finalizeze tratatul într-un timp relativ scurt.

Este interesant de urmărit cum s-au schimbat tendințele în distribuirea resurselor pentru încurajarea culturilor minoritare. În ciuda unei creșteri de 25% a bugetului Ministerului Culturii, partea alocată culturilor minoritare a devenit de trei ori mai mică. Aceasta a afectat mai ales presa și cultura maghiară. În 1994, de pildă, i-au revenit culturii maghiare 10.500.000 de coroane slovace. În 1995, suma se ridică la numai 2.530.000 de coroane. Faptul ieșea și mai în evidență în domeniul periodicelor de limbă maghiară. În 1994 susținerea

acordată presei maghiare se ridică la 17.550.000 de coroane, pe cînd în 1995, era de numai 3.800.000 de coroane.

Sistemul de reglementare a subvenționării culturilor minorităților s-a schimbat în comparație cu ultimii ani. Mijloacele financiare destinate promovării culturilor minorităților au fost transferate la Fondul de Stat al Culturii Pro-Slovacia. Ca urmare a înnoirii statutului său, ministrului culturii îi revine și responsabilitatea acestui fond. El este cel care decide asupra utilizării acestui fond bazîndu-și hotărîrile pe recomandări ale comisiilor sau ale comitetului acestui fond. În cazuri excepționale și bine întemeiate, ministrul poate decide el singur. În iunie 1995, 27 de milioane de coroane (din cele 58 alocate promovării culturilor minorităților) au fost destinate secțiunilor privitoare la minoritățile naționale din cotidienele „Slovenska Republica” (Republica Slovacă) și „Hlas I’udu” (Vocea poporului) și din revistele lunare „Slovensky sever” (Nordul slovac) și „Slovensky juh” (Sudul slovac), toate atașate guvernului actual. Președintele comitetului fondului pentru Slovacia a aflat despre această distribuție doar din presă.

Adevărul este că majoritatea maghiarilor și slovacilor ce locuiesc în aceleași teritorii împreună, își duc viața în liniște în pofida tensiunilor de pe plan politic. Totuși, cînd avem în vedere numărul membrilor grupului etnic maghiar și al alegătorilor diferitelor partide, descoperim că majoritatea etnicilor nu îi resping pe extremiști nici de partea slovacă, nici de cea ungară. Pare a fi adevărată afirmația făcută de Rudolf Chmel, fost ambasador al Slovaciei în Ungaria: *„Mulțumită a cinci ani de așțare a opiniei publice cu ajutorul unor prejdecăți istorice, societatea slovacă nu este pregătită pentru reconciliere. Pericolul maghiar este încă prezent în subconștientul său”*. Sondajele de opinie arată că 42% din cetățenii de naționalitate slovacă se tem că „scopul ascuns al membrilor minorității maghiare este modificarea granițelor și anexarea la Ungaria a regiunilor din sudul Slovaciei”. Cea mai bună modalitate de reconciliere este ca ambele părți să depășească tendințele conflictuale și să încerce să soluționeze problemele comune. Însă în situația prezentă, aceasta aduce mai mult a utopie.

Wolfgang WITTSTOCK: „Dacă avem nevoie neapărat de un model care să ne orienteze și să ne lumineze atunci cînd proiectăm un spațiu al armoniei interetnice, acest model, unul autohton, îl poate constitui tocmai acea proclamație de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia”

Consider, că este foarte bine să cunoști cît mai multe despre felul în care relațiile majoritate–minorități /minoritate au cunoscut o armonizare exemplară în alte părți. Totuși cred că un model nu poate fi și nu trebuie copiat întrutotul. Cred de asemenea că fiecare stat va trebui să-și creeze propriul model al relației majoritate–minorități, ținînd cont de condițiile specifice — istorice, politice, social–culturale — ale statului respectiv și ale fiecărei entități etnice care trăiește în acel stat. Iar prima condiție pentru crearea unui astfel de model specific pentru o anumită țară — de exemplu un model transilvănean sau românesc — care să fie pe urmă prezentat în rîndul modelelor europene în acest domeniu, consider că trebuie să fie un dialog deschis, despre ceea ce o parte sau cealaltă poate să numească *confuzii*, respectiv *prejudecăți*. Iar intervenția mea dorește să fie o contribuție la un asemenea dialog, pe care îl consider deosebit de necesar.

O primă gravă confuzie care se face uneori în legătură cu minoritățile naționale este aceea de a denumi persoanele care aparțin acestor minorități drept *străini*. Este o chestiune destul de supărătoare pentru persoanele vizate. Las la o parte chestiunea cetățeniei. Dar trebuie arătat că o mare parte din minoritățile care există azi în România, trăiesc pe aceste meleaguri chiar dinainte de a se fi format primele structuri statale românești. Aceste minorități, în decursul secolelor, și-au adus o contribuție însemnată la progresul, la

dezvoltarea economică și culturală a zonelor în care s-au așezat, și de aceea, cu totală îndreptățire, ei pot numi această țară în egală măsură și patria lor.

O altă confuzie care se face deseori este ideea că acordarea unor drepturi minorităților, chiar acordarea unor anumite forme de autonomie (comunitară, culturală, chiar teritorială) ar slăbi statul unitar și ar duce la dezintegrarea acestuia, la secesiune. În general specialiștii în materie consideră că mai degrabă contrariul e adevărat. Mai multe exemple sau modele europene, cum ar fi cel al Tirolului de Sud, arată că acordarea unor drepturi este urmată de stabilizarea relațiilor interetnice. Din păcate, uneori aceste drepturi se acordă prea târziu, iar forțele extremiste se autonomizează și nu mai pot fi ținute sub control. (A se vedea mișcarea ETA din Țara Bascilor sau ceea ce s-a întâmplat în Irlanda de Nord). Că teza aceasta este plauzibilă, o poate confirma un exemplu autohton: coloniștii sași, chemați în secolul al XII-lea în țară de regii unguri, pentru a apăra coroana-țara (ad retinendam coronae), au primit în schimbul serviciilor aduse statului o autonomie teritorială, care a existat pînă spre sfîrșitul secolului al XIX-lea. Niciodată această autonomie n-a prezentat un pericol pentru statul maghiar, ba dimpotrivă, desființarea acelei autonomii a avut un efect invers, de slăbire a statului național maghiar.

Legată de această problemă este o altă teză pe care o consider eronată, și anume cea conform căreia minoritățile naționale ar constitui un pericol pentru stat și națiune. Este o confuzie des întîlnită chiar și acolo unde nu te aștepti la aceasta, și o să demonstrez acest lucru cu un exemplu. Am o mare stimă pentru publicistul Ion Cristoiu și citesc zilnic, dacă se poate, articolele sale de fond în „Evenimentul Zilei”. Într-unul din aceste articole, apărut în 03.08.1995, Ion Cristoiu făcea un inventar al problemelor cu care se confruntă țările din Europa de Est după destrămarea blocului sovietic, a diferențelor care au apărut în privința acestor probleme între țările amintite. La punctul „Ponderea minorităților”, Ion Cristoiu scrie: *„Minoritățile au fost mereu o problemă pentru țările în hotarele cărora au fost cuprinse. Prin zarvă, ele au slăbit unitatea țărilor, au făcut să se risipească multă energie, au deturnat atenția de la problemele esențiale ale țării, au dus la tensionarea relațiilor cu vecinii. Un exemplu zdrobitor îl reprezintă la ora actuală minoritatea maghiară din România, care reușește, prin permanentă agitație, să distragă atenția, ca într-o subtilă diversiune, de la adevăratele probleme ale țării.”* Regret, dar asemenea fraze nu se deosebesc cu nimic sau aproape cu nimic de ceea ce putem citi despre aceste probleme în „România Mare” sau „Politica”. În orice caz, consider că în viziunea noastră minoritățile naționale nu trebuie considerate un pericol pentru națiune și stat, ci drept un factor de îmbogățire a spectrului cultural și chiar economic și social dintr-o anumită țară sau zonă geografică.

O altă confuzie care se face uneori în privința relației majoritate–minoritate este afirmația conform căreia strădaniile pentru dialog interetnic ar avea caracter apolitic. Personal consider că opțiunea pentru dialog interetnic, pentru toleranță înseamnă opțiune pentru democrație, iar opțiunea pentru un naționalism îngust are pentru mine conotația de dictatură, cel puțin în sensul dictaturii majorității etnice asupra minorităților naționale.

În legătură cu această problemă aș dori să arăt că Legea bugetului de stat pe 1996 a adus o inovație, din punctul meu de vedere nefericită, în denumirea organizațiilor minorităților naționale, numindu-le, în articolul prin care se alocă anumite fonduri pentru presa, acțiunile culturale și alte activități ale minorităților naționale, „organizații nepolitice ale cetățenilor aparținînd minorităților naționale”.

Denumirea consacrată prin Constituție, Legile electorale, Legea partidelor politice, Legile bugetelor pe '94, '95, etc. este cea de „Organizații ale cetățenilor aparținînd minorităților naționale”, iar inovația terminologică, introducerea calificativul „nepolitice”, poate sugera că minoritățile naționale n-au ce căuta în politică, în viața publică, ceea ce contravine firește atît tradițiilor autohtone, cît și standardelor internaționale stabilite, de exemplu, în documentele OSCE de la Copenhaga (1990) și Helsinki (1992) sau în Convenția-

cadru privind protecția minoritățile naționale. Acest lucru este cu atât mai regretabil, cu cât participarea minorităților naționale la treburile publice este unul dintre atuurile puternice ale Guvernului României atunci când se discută situația minorităților naționale din țara noastră, fiind considerată chiar un model ce ar putea fi preluat și în alte țări. De exemplu, Legea minorităților naționale adoptată în Ungaria în 1993 prevede reprezentarea parlamentară a minorităților cam în felul în care acest lucru se întâmplă la noi, numai că modificarea legii electorale în acest sens a eșuat. (Revenind la chestiunea terminologică menționată anterior, mai doresc să arăt că mi se pare foarte ciudat că Guvernul și-a însușit de fapt un amendament care anul trecut n-a fost acceptat de cele două Camere ale Parlamentului.)

O altă teză care consider că ar trebui folosită cu prudență în discutarea problematicii minorităților naționale este cea a reciprocității. Prezentându-vă un citat din alocuțiunea președintelui Iliescu la ceremonia inaugurală a celei de-a 94-a Conferințe a Uniunii Interparlamentare (București, 09.10.1995), vă veți da seama la ce mă refer: *„Consider că azi, experiența României în atât de delicata problemă a minorităților naționale poate servi drept exemplu pentru oricine: nivelul asigurării, de jure și de facto, a drepturilor acestora depășește în mod ușor verificabil standardele internaționale și europene în materie, și depășește cu mult nivelul drepturilor persoanelor aparținând minorităților românești din statele vecine. Iar celor care mai pun la îndoială acest lucru le răspundem deschis: sîntem oricînd dispuși să convenim principiul egalității nivelelor și formelor de protecție a identității românești din țara respectivă, cu cele ale nivelelor și formelor de protecție a identității minorității respective din România.”* Firește, nu am nimic împotriva ca grupurile etnice românești din afara granițelor țării să beneficieze de toate drepturile pe care și le doresc și de toate drepturile de care beneficiază sau le reclamă minoritățile naționale din România. Consider însă că principiul reciprocității nu trebuie absolutizat, fiind considerat singurul indicator în acordarea unor drepturi minorităților naționale. După cum am arătat deja la începutul intervenției mele, în armonizarea relațiilor interetnice, a relației majoritate–minoritate, un rol primordial îl au condițiile specifice ale istoriei, ale existenței unei minorități naționale sau ale minorităților naționale în ansamblu pe teritoriul unui anumit stat. În plus, trebuie luat în seamă că principiul reciprocității implică într-un anumit sens ideea de colectivitate, de drepturi colective — lucru pe care eu personal îl găsesc corect, dar care nu se află în concordanță cu teoria conform căreia drepturile minorităților naționale sînt drepturi ale omului și ca atare drepturi individuale.

Și, în fine, o ultimă confuzie în această listă este afirmația că pe teritoriul unui stat național ar putea să existe doar un singur popor, cel al etniei majoritare. Că nu poate să fie așa, o demonstrează minoritatea etnică a sorbilor din Germania, o populație de origine slavă, care trăiește în landurile Saxonia și Branderburg și care se consideră un popor de sine stătător. Anul trecut, o delegație română formată din peste 20 de persoane (parlamentari, funcționari din structurile guvernului, ziariști) a avut prilejul să viziteze zona în care trăiește această populație, să studieze modalitățile prin care sorbii reușesc să-și păstreze identitatea etnică, lingvistică și culturală. În legătură cu această vizită de documentare doresc să vă relatez următoarea întâmplare. Tot timpul, partenerii noștri de discuție au folosit termenul „das sorbische Volk”, de exemplu, în denumirea „Stiftung für das sorbische Volk”, adică „Fundația pentru poporul sorb”, prin care Guvernul Federal și landurile menționate subvenționează activitățile culturale ale sorbilor, iar traducătoarea, venită cu noi din România, bine școlită, a tradus consecvent expresia „sorbische Volk”, de fapt „poporul sorb”, cu cuvintele „minoritatea sorbă” sau „populația sorbă”. La un moment dat, am atras atenția asupra acestei nepotriviri, iar gazda noastră, un înalt funcționar din Guvernul Federal, a confirmat: în cazul sorbilor este vorba de un popor care trăiește pe teritoriul unui stat, în care majoritatea etnică este formată dintr-un alt popor.

De ce am amintit de această vizită și de această întâmplare cu caracter anecdotic? Pentru a ajunge la un citat din cuvântarea pe care președintele Germaniei, Roman Herzog, a rostit-o anul trecut (16.05.1995), cu ocazia vizitei sale în România, în fața celor două Camere ale Parlamentului român. Este vorba de propoziția: „*conviețuirea unor popoare diferite are în Transilvania și Banat o lungă tradiție*”, care a stîrnit protestul unor cercuri naționaliste, cu motivarea că afirmația președintelui german ar denatura realitățile din România.

Vreau să arăt în acest context că sașii transilvăneni s-au definit secole de-a rîndul drept un popor de sine-stătător și au fost recunoscuți ca atare, de exemplu, de regele Matei Corvin. De asemenea, în rezoluția Adunării Naționale de la Alba Iulia, de la 1 decembrie 1918, prin care s-a proclamat unirea Transilvaniei cu România, termenul de popor nu se folosește în sens restrictiv. Citez din punctul III al Declarației:

„III. [...] *Adunarea Națională proclamă următoarele:*

1. *Deplina libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie prin indivizi din sînul său și fiecare popor va primi drept de reprezentare în corpurile legiuitoare și la guvernarea țării în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc.*”

Deci, dacă se contestă cele spuse de președintele Germaniei, atunci ar trebui în același moment contestată și această proclamație, care este de fapt actul de naștere a României Mari.

Personal subscriu la ideea că în vederea armonizării relațiilor majoritate–minoritate trebuie respectate tradițiile multisekulare ale conviețuirii precum și condițiile social–politice actuale. Dacă avem nevoie neapărat de un model care să ne orienteze și să ne lumineze atunci cînd proiectăm un spațiu al armoniei interetnice, acest model, unul autohton, îl poate constitui tocmai acea proclamație de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia, deși azi, din păcate, foarte puțini politicieni ai majorității etnice își mai amintesc, din cînd în cînd, de acel document și mai ales de conținutul său.